

---

# CENA BOHUMILA POLANA (TENTOKRÁT) VE ZNAMENÍ (BÁSNICKÉHO) EXPERIMENTU

IVO HARÁK

BOHUMIL POLAN AWARD (THIS TIME) IN THE SIGN OF A (POETIC) EXPERIMENT

In his study, Ivo Harák deals with location of the fine artist Jan Jelínek's writing. Harák sees it in context of the West Czech region but he also considers Jelínek's reach beyond regions. Harák analysis both of Jelínek's published books of poems pointing out the roots and significant features of Jelínek's writing.

Keywords: Bohumil Polan Award, poetic experiment, West Bohemia

Přestože se (a nejen v naší kultuře) zdála situace po listopadu 1989 nasvědčovat něčemu jinému, uvědomí si zevrubný pozorovatel záhy, že literární život v regionech spíše skomírá: uzavřený často do ghett, v nichž se ti zasvěcení rovnomocně stávají autory i čtenáři. Bohužel však také osobami zodpovědnými za kulturní politiku v jednotlivých krajích – tedy mimo jiné těmi, kdož zároveň granty rozdělují i přijímají, jmenují jednotlivé komise, udílejí a dostávají literární ceny. Případně nakonec v místním tisku reflektují výsledek takového snažení.

Jako by někde (ne všude) byla kategorie regionální autor určena pro toho, kdo by v celorepublikovém srovnání i provozu neuspěl. Podle vzoru „malé, ale naše“. Na malé zapomínáme, naše se uvádí jako (sice jediná, nicméně o tom se posléze mlčí) přednost. Z vlastní zkušenosti víme, že ti, kdož se takového srovnání nebojí, často region (včetně jeho kulturního života) ve chvíli, kdy vyrostou z dětských střevíčků, opouštějí směrem do centra. V našem případě jde o školní / univerzitní škamny a přestěhování redakcí dvou původně v Ústí nad Labem vzniklých (studentských) literárních revuí (*Pandora*; *H\_aluze*) do Prahy.

Řekněme, že za základní či rozvíjející podmínky takového dění pokládáme existenci nějakého regionálního autorského sdružení, pravidelných čtení a dalších podobných aktivit (nejlépe zaštiťovaných některou z knihoven), univerzity produkující budoucí autory nebo zaujaté čtenáře, nakladatelských domů „vyvážející“ krajové produkty za konfrontací v kulturních centrech, revuí kriticky hodnotící daný stav a uměleckých cen vymezujících to, co je na jedné straně vnímáno jako místně typické – na té druhé jako kvalitativně rovnomocné celorepublikové umělecké špičce. Ba cen pořádaných s ambicí objevit také pro zbylá úkrají, co jsme si v našem ozřejmili jako pozoruhodné (bez ohledu na to, zda je to přijímáno bezezbytku a všemi).

Mohli bychom zde samozřejmě chválit aktivity kolegů z Liberce a okolí (s knihovnickou, ale také literární revuí *SvětLiK* – či *Kalmanachem*<sup>(1)</sup>) nebo pardubické (s jejich *Partonymy/Tahy*); nicméně trváním a pravidelností jednotlivých aktivit zaváží v našich očích nejvíce dění v regionu západočeském. Zde jako kdyby neplatila slova úvodem řečená: Například už pro nepopíratelné renomé osobností s tímto regionem spjatých v širokém kontextu literatury národní<sup>(2)</sup> – Josef Hrubý je držitelem Litery za poezii, Karla Erbová byla několikrát jmenována mezi „favority“ Státní ceny za literaturu, Robert Janda, Jan Sojka, Tomáš T. Kůs či Ivo Hucl jsou (pravda, každý po svém a poněkud odlišným publikem) známi, čtení a ctění také v Praze.

Přičemž mnozí z výše jmenovaných byli v regionu za významné autory uznáni dříve, než se jim takovéto pocty dostalo v kontextu ještě širším. Řekněme, že k tomu mohla přispět existence několika drobných plzeňských nakladatelství (připomeňme zejména Vladimírem Novotným řízenou a jeho zasvěcenými doslovy doplněnou Edici Ulita Knihovny města Plzně – vycházející v z. s. Pro libris), dlouholetá tradice místních autorských čtení nebo s měsíční frekvencí vydávaná (jediná u nás vskutku hodná takového jména) regionální literární revue PLŽ<sup>(3)</sup>.

---

1 SVĚTLIberckýchKnihoven; almanach Kruhu autorů Liberecka (v současnosti ovšem vycházející jednou za dva roky).

2 V případě Josefa Hrubého nebo Karly Erbové však můžeme vzít v potaz také překlady jejich básnických sbírek do cizích jazyků.

3 Plzeňský Literární Život.

Ke hlubším kořenům krajového snažení ovšem ukazuje název regionální literární ceny, již se všichni výše jmenovaní stali (někteří ne jen jednou) laureáty: Cena Bohumila Polana<sup>(4)</sup> odkazuje jednak k zakladatelské osobnosti<sup>(5)</sup> novějšího kulturního dění západočeské metropole, jednak k prvo-republikové tradici svobodné (a bezpředsudečné) výměny kulturních hodnot – a k jich vnímání nikoli prizmatem onoho okřídleného (námi v úvodu citovaného), vlastně dehonestujícího sloganu, ale v rámci hodnot obecně platných (za předpokladu i dobré víry, že jim takováto konfrontace může leda prospět).

Přestože se ani tomuto chvályhodnému počínu nevyhnuly během jeho existence (tj. od roku 2001, kdy proběhl první ročník: hodnotící se západočeským regionem svázanou poezii a prózu vydanou do konce roku 2000) jisté problémy, spojené zejména se vzájemnou provázaností mezi porotci a laureáty,<sup>(6)</sup> svedla mnohdy tato cena také pro nás mimo vymezený region žijící a působící literáty či vědce objevit osobité umělce, kteří by možná – jí nebýti – zůstali takto nepovšimnuti.

Jmenujme tedy především dva, jež pokládáme za tvůrce natolik výrazné (při tom naturelu značně odlišného), že si bez nich naši současnou literární scénu takoruka neumíme představit. Jde o autora výrazově úsporných, tvarově sevřených básní jemně ovanulých východním myšlením – majitele Bezejmenné čajovny ve Štáhlavicích Iva Hucla<sup>(7)</sup> – a do rané evropské či české avantgardy zahleděného jazykového experimentátora Roberta Jandu.<sup>(8)</sup> A to přesto, že toto ocenění (zejména v případě Roberta Jandy) nebylo přijato bez pochybností a rozpaků dokonce i v samotné Plzni.

4 Dostupné z: <http://www.ucl.cas.cz/ceny/?c=10> (Přístup 16. 12. 2019).

5 Dostupné z: <https://www.cbdb.cz//autor-46052-bohumil-polan> (Přístup 16. 12. 2019).

6 Dostupné z: <http://plzen-mesto.cz/obcan/aktuality/aktuality-z-mesta/v-letosnim-roce-byly-udeleny-dve-ceny-bohumila-polana.aspx> (Přístup 16. 12. 2019); J. Málková jako předsedkyně krajského střediska Obce spisovatelů byla osobou podstatně určující složení poroty – a zároveň jedním ze dvou laureátů.

7 Dostupné z: <https://www.denik.cz/knihy/basnik-ivo-hucl-nemyslim-ze-poezie2011202.html> (Přístup 16. 12. 2019).

8 Dostupné z: <https://adoc.tips/1-cenova-bilance-2013-cenova-bilance-2013.html> (s. 56–66; přístup 16. 12. 2019).

Nicméně ani o jednom z výše jmenovaných nemohu říci, že by byli *úplným* objevem. Oba byli totiž před daným oceněním známi tu užšímu (v případě Huclově), tu širšímu (u Jandy) okruhu zasvěcených napříč regiony. Přece však se nám takového naprosto nečekaného zjevení mimořádné umělecké osobnosti skrze Cenu Bohumila Polana dostalo<sup>(9)</sup> – v osobě básníka (a výtvarníka) Jana Jelínka<sup>(10)</sup>.

Míru našeho překvapení lze zdůvodnit různě. Snad tím, že Jelínek je (nadregionálně) znám především obci výtvarné; výtvarnému umění se věnuje po celý svůj profesní život. Dále i tak, že oceněné sbírce předcházející Jelínkova prvotina vyšla v oné toliko regionální Edici Ulita za nulového kritického ohlasu. Navíc Jan Jelínek publikuje svoji slovesnou tvorbu jen velmi málo časopisecky, takže je: „kumštýř jakoby odjakživa písíci, leč také odjakživa nepublikující, tvůrce neznámý, literát nepoznaný“ (Novotný 2007: 45). Autorských čtení se navíc téměř nezúčastňuje. A pak: na svého čtenáře klade nemalé nároky. O tom koneckonců svědčí jemně perziflující název první sbírky: *Juveniliana* totiž obsahuje mnohé, jen ne debutantskou idylizující simulaci předmětného světa v řeči vázané. Ne jen Jelínkův výtvarný doprovod prozrazuje neběžnou obeznámenost s výtvarným uměním, proměnlivá paradigmata textů pak častá setkání s cizí literární tvorbou – od pozdní moderny po postmodernu. Přičemž se každý z textů stává zároveň (více či méně otevřenou) manifestací Jelínkovy autorské poetiky (včetně jejích kořenů<sup>(11)</sup>).

Mohlo by se zdát, že v jisté opozici vůči tomuto rozrušování vazeb mezi předmětným světem a literární fikcí stojí básníkův sklon k příběhovosti; leč možná idylichnost takového podání bývá tu narušována hrabalovskou groteskností (In memoriam), tam zase wernischovskou bizarností (Kaniba-

---

9 Přestože přiznáváme, že se tak mohlo stát i naší nedostatečnou pozorností k jejím předešlým aktivitám.

10 Dostupné z: <https://www.plzen.eu/o-meste/aktuality/aktuality-z-mesta/cenu-bohumila-polana-ziskala-basnicka-sbirka-vivisekce.aspx> (Přístup 16. 12. 2019).

11 „Autor (se) coby bytost tvořivá formoval někdy v časech, v nichž se jakoby na zapřenou šířila všemožná kolářovská inspirace, jež přece do básnictví vtiskovala prozaický dech a vštěpovala mu i věcnost [...] dosahující až ke karikatuře reality“ (Novotný 2007: 45).

lada) – ovšem za přispění pregnantního výraziva.<sup>(12)</sup> U Jelínka jsme v jeho prvotině začasté svědky hry na jako: na nápodobu předmětného světa, na nápodobu jeho nápodoby v umění slovesném či výtvarném, na láskyplně ironické odstínění vztahu k životní či umělecké zkušenosti a konečně na implicitní manifestaci uplatněné tvárné metody. Přičemž obě součásti tohoto sousloví jsou stejně důležité: *na jako* značí trvalou oscilaci mezi uměním co předpodstatněním vnější reality a uměním jako (znovu)využitím tvárného materiálu vlastního tomu neb onomu druhu (vazbu k tradici i textovou sebe-refektivnost v to počítajíc).<sup>(13)</sup> *A hra?* – nebude jí bez druhého hráče: tedy bez tvořivého čtení. Jenomže takové žádá si míti pokdy, být řádně sečtělý a disponovat nepředpojatou a neunavenou fantazií. „Moderní antipoezie, neřkuli protipoezie, se zálibnou zarputilostí parodující ozkoušené a ověřené básnické modely a postupy a s neméně zarytou zaujatostí je namnoze parafrázující, obměňující, proměňující“ (Novotný 2007: 45).

Možná že právě proto v Ceně Bohumila Polana 2018 Jelínkova *Vivisekce* mezi ostatními knihami tak vynikla! – vždyť, zdá se, její tvůrce ještě – s rozšířeným množstvím tvárných prostředků – stupňuje své nároky na čtenáře: „Jelínkovy kreace připomínají ryzí dodekafonickou hudbu ve slovech a verších“ (Novotný 2017: 53). Osobitost se tedy setkala se vstřícně naladěným publikem. A na nás je, abychom určili, čím se Polanovou cenou oceněná poezie vymyká průměru nikoli jen regionálnímu. Dodáváme raději hned, že jsme jí byli osloveni hned pod několikerou způsobou.

Na prvním místě se sluší zmínit napětí mezi soudržností básnické sbírky a odlišností tvárné metody uplatněné u jednotlivých textů v ní obsažených. Soudržnost je mimo jiné dána také (typo)grafickou úpravou, která arci se skromnějšími prostředky, než druhdy měla básnická (a výtvarná)

12 Povšimněme si, kterak Jelínek svede aktualizovat druhdy lexikalizovanou metaforu „Maminka má hezky udřené ruce“ (Jelínek 2007: 16) nebo rytmovati text za vymezení společného / rozdílného: „jehličím a jehličkami“ (ibid.: 18).

13 Někdy jako by se soupodstatně odehrávalo obé: V jelínkovském poeticky tlumeném surrealistu se Nezvalův Muž, který skládá z předmětů svou podobiznu, transformuje v Muže, „který léčí vkládáním rukou“ (ibid.: 33). Z Nezvala (a jeho surrealistického období) si ovšem Jelínek (s opětovně jemně ironickým odstupem) vybírá způsob hodnocení, strukturační a podání faktů: „a řidič – kapitán v černém / zatočí černým kormidelním kolem / a červený koráb přepluje s rachotem Vltavu“ (ibid.: 13) – jeví se mu cesta tramvaje přes jeden z pražských mostů.

avantgarda, stává se nikoli prostředkem výstavby jen architektonické, ale integrální součástí výstavby tematické (tedy skutečným katalyzátorem při generování významu) – odkazujíc jak k (pra)zdrojům<sup>(14)</sup> Jelínkova básnění (mezi něž tolikéž patří dadaismus, poetismus či surrealismus – ale také jich postmoderní transmutace ve snahách Křížovnické školy<sup>(15)</sup> nebo v Havlových *Antikódech*<sup>(16)</sup>), jak k básníkovu původnímu školení výtvarnému, tak také k jednotejně exploatovaným, parodovaným i tematizovaným látkovým zdrojům (žurnalistice či světu /tištěné/ reklamy).<sup>(17)</sup>

Sjednocujícím prvkem (dokonce s Jelínkovou prvotinou) je také autorův přístup k básnění; zřetelně a přesně pojmenovaný v doslovu Vladimíra Novotného: „autorovy strofy [...] rozbíjejí zavedenou strukturu básnického tvaru napadří a nadobro. [...] vivisekce ve všech směrech: v lexiku, v stylistice, ve filozofii díla“ (Novotný 2017: 53). Řekněme tedy, že i zde Jelínkova poezie úmyslně zastírá vztah k předmětnému světu<sup>(18)</sup> a zvýrazňuje jednak sepětí s (i neliterárními) texty, jimiž se inspiruje, k nimž se obrací a z nichž čerpá, jednak textovou seberefektivnost – tedy i onu *manifestaci autorské poetiky*.<sup>(19)</sup>

Za tím vším ovšem vidíme autorův zájem o materiál (řeč) i postup (užitou tvárnou metodu); vyvolaný přesvědčením, že *jak* je ve skutečném básnickém textu vlastně také už *co*. A dalším autorovým přesvědčením je do-  
zajista také to, že skutečné umělecké dílo vzniká teprve interakcí mezi jím sepsaným textem a recipientovým tvůrčím vědomím. Možnost porozumi-

---

14 Zde nejde *jen* o úlitbu místu konání ceny či městu, v němž byla sbírka vydána.

15 „Vždyť si Jelínka můžeme náramně živě představit jako eléva Křížovnické školy čistého humoru bez vtípu“ (Novotný 2017: 53).

16 K Havlově osobě i tvorbě se vrací např. Jelínkův *Odkaz* (Jelínek 2017: 52).

17 V této souvislosti lze také zmínit možné vazby k tvorbě J. H. Kocmana či (také výtvarníka a také se západními Čechami spjatého) K. Trinkewitze.

18 Nicméně padniž ještě jednou slovo *napětí*: vyvolávané na výtvarném umění školenou vizuální přesností představ.

19 Ve druhé sbírce ještě zřetelněji než v té první: například autorskými komentáři (interního autora) nebo poznámkami pod čarou. Přičemž ale mohou být takové komentáře úmyslně v prvním plánu poněkud zavádějící (*sur-reálná pata-fyzická báseň* je vlastně dadaistickou koláží z novinových titulků (Jelínek 2017: 5) – a její předznamenání tak spíše implicitním hodnocením zdroje / zdrojů než explicitním výkladem poetiky); poznámky pod čarou zase vztahující se k jiným paradigmátům než vlastní text básně: Jelínkova *antipoezie* i takto rozbíjí zavedená schémata a vtahuje s sebou čtenáře do hry.

vého čtení je pak mimo jiné dána vymezením kontextu a obnažením tvárné metody, podle níž se v textu postupuje, obdobnou zkušeností s využitím/zneužitím řeči (v umělecké literatuře i mimo ni) a čtenářovou ochotou *přistoupit na pravidla hry* (totiž tvořivě domýšlet intence autorovy poetiky: včetně ochoty předpokládat fráze/lexikalizované metafory vůlí ke tvaru a vůlí ku smyslu).

Jelínek se ovšem spoléhá na to, že čtenář jeho textů bude ochoten přistupovat bezpředsudečně ke každému novému z nich, neboť jeho sbírku arci spojuje také to, že absentuje jednotný a jednotící tvůrčiv modus operandi – a součástí interpretačního úsilí recipientova se tak stává odhalení vlastního schématu každé z básní (a to včetně možných intertextových vztahů).

Pasáže osvobozené svým vytržením z textů původně neliterárních získávají umělecké kvality konfrontací stejně jako zřetězením svého rytmického učlenění i šokantní demonstrace banálního obsahu („*homosexuální tučňáci mají mládě*“, Jelínek 2017: 7 – „svěží a vtipné lešení“; *ibid.*). Z domnělého postavení nad řečovou a myšlenkovou frází se ale čtenář nakonec směje nikoli neduhům *zdrojového* (mimouměleckého) textu odhaleným v uměleckém textu básnickově, ale svým vlastním formulačním a intelektovým nedostatkům. Nad čímž vzpomeneme nikoli jen dřevních Havlových *Antikódů*, ale také v úplnosti zatím nepublikovaného cyklu Národní podnik v Ústí nad Labem žijícího původem Jihomoravana Zdeňka Mitáčka. U Jelínka však navíc dochází k zřetězení hesel/frází náležejících k rozličným sémantickým galaxiím (a *zdrojovým textům*): „Kdo nekrade, okrádá rodinu / Zatloukat! // Učit se, učit se, učit se / Zatloukat! // Cigareta – hřebík do rakve / Zatloukat!“ (*ibid.*: 9). Je tedy na čtenáři, aby se – s vědomím jeho faktické neexistence – pokoušel hledat společného jmenovatele.

Pokud si nad bizarními příběhy podivných existencí vzpomeneme na básnickou tvorbu M. Huptycha, znejistí nás vzápětí pasáže, v nichž se od příběhu mluvčích/postav dostáváme k příběhu (a postavám) mluvy – například ve výčtu nebezpečí, které na ulici číhají na nebohé (rodiči od počítače usilovně a marně vyháněné) dítě (*ibid.*: 18). Jako by jej (a je) zde psala sama řeč; spojující slova po zákonu rytmické shody (za jejich zvukové i významové konfrontace).

Možná ještě dále jde Jelínek v textu „spojuj splétej sprádej“ (ibid.: 40–43). Jedná se až o jakousi fónickou báseň řetězící slova a slovní spojení po zákonu rytmických souvztažností, přičemž se zřejmě počítá s tím, že nás zvuková blízkost slov i naše zkušenost s (například i předchozími Jelínkovými) básnickými texty přinutí hledat a naléztí smysl i tam, kde vlastně není – respektive kde je jenom ten, jež si přineseme a do textu vneseme s sebou: „hnáty roráty ornáty kastráty“ (ibid.: 40). Jelínkovým *dobrým* zvykem bývá (domníváme se, že záměrná) snaha vyčerpát nápad a tvárnou metodu (možná i čtenáře) *přes míru*: touto *trapností*<sup>(20)</sup> jako by chtěl *jinými prostředky* demonstrovat a rozvinout tvrzení: „proč vůbec báseň? / když je to tak těžké / a zbytečné...“ (ibid.: 39).

A docela možná, že to demonstruje také jinak. Přestože ve své předchozí sbírce svedl psátí i veršem vázaným, přestože zejména v silně prozaizovaných verších poznáváme (významotvornou) zákonnost segmentace textu do těchto základních metrických úseků („Stínání trávy s šerem / televizních zpráv;“ ibid.: 50), na jiných místech dává vytrácení takové zákonnosti v posledku vzniknout anekdotě/mikropovídce (buď tvořící celý *epický* text – ibid.: 22–23; buď součástí textu dominantně *lyrického* – ibid.: 49–50). Takto subverzivní<sup>(21)</sup> přístup k poezii, „co bujně raší v oblíbené české poloze bel canto“ (ibid.: 53), si ovšem může dovolit jenom skutečný básník. Píšíci ovšem v čase, kdy „[v] umění byl veškerý obsah „těžbou“ vyprázdněn, až na dřevě zrecyklován, zbývá už jen meta-obsah, parodizace pojetí tvůrčích já, (meta) humor“ (Němec 2018: 26).

Pokud je nám známo, nechystá se Jan Jelínek po svém úspěchu v Ceně Bohumila Polana přestěhovat do Prahy. Jestliže jsme tedy zevrubně konstatovali kvality jeho uměleckých textů, mohli bychom medle negovat své úvodní vyjádření stran nedostatečného rozvinutí regionálního literárního života po listopadu 1989. Víme nicméně, s jakými problémy se potýká sna-

---

20 K principu záměrné trapnosti se jistě hlásí také *rozpitvaná* pointa (Jelínek 2017: 50), vyvolávající smích nad *zabitým* smíchem.

21 „Podrývací či podemilací taktiky jsoucna básnického nabývají ve sbírce pomyslného vrcholu, myšlenkovou i tvarovou pestrostí zastihují či zaléhají verše generační či bilancující, které tíhnou ke spíše lacinějším generalizacím“ (Němec 2018: 26).

ha tento život v Plzni udržet a rozvíjet; a to je na tom západočeská metro-pole nejlépe ze všech regionálních kulturních center. Viděno ale z druhé strany: nejúspěšnější s tamním děním spjatí slovesní tvůrci vlastně vůbec nepěstují nějaká krajová specifika,<sup>(22)</sup> jsou v kontaktu i konfrontaci s děním přinejmenším celorepublikovým. Kéž by tedy bylo přes horu Říp či Brdy vidět také ze směru od Prahy...

---

PaedDr. Ivo Harák, Ph.D.

Katedra bohemistiky

Pedagogická fakulta UJEP v Ústí nad Labem

Králova výšina 3132/7, 400 96 Ústí nad Labem

harak@post.cz

---

22 Těmito specifiky se zaštiťují spíše tací, kteří v celorepublikové konfrontaci (jinak) neobstojí.

## LITERATURA

JELÍNEK, Jan

2007 *Juveniliana* (Plzeň: Pro libris)

2017 *Vivisekce* (Plzeň: Pro libris)

NĚMEC, Vojtěch

2018 „Rozpitvávání verši“; *PLŽ* XVII, č. 9, s. 26–27

NOVOTNÝ, Vladimír

2007 „Slova, která se rozutekla z kozelce“; in J. Jelínek, *Juveniliana* (Plzeň: Pro libris), s. 45–46

2017 „Negalašou čistého černého humoru“; in J. Jelínek, *Vivisekce* (Plzeň: Pro libris), s. 53

## ELEKTRONICKÉ ZDROJE

<http://www.ucl.cas.cz/ceny/?c=10> [Přístup 16. 12. 2019]

<https://www.cbdb.cz//autor-46052-bohumil-polan> [Přístup 16. 12. 2019]

<http://plzen-mesto.cz/obcan/aktuality/aktuality-z-mesta/v-letosnim-roce-byly-udeleny-dve-ceny-bohumila-polana.aspx> [Přístup 16. 12. 2019]

<https://www.denik.cz/knihy/basnik-ivo-hucl-nemyslim-ze-poezie20111202.html> [Přístup 16. 12. 2019]

<https://adoc.tips/1-cenova-balance-2013-cenova-balance-2013.html> (s. 56–66) [Přístup 16. 12. 2019]

<https://www.plzen.eu/o-meste/aktuality/aktuality-z-mesta/cenu-bohumila-polana-ziskala-basnicka-sbirka-vivisekce.aspx> [Přístup 16. 12. 2019]